

Stademynt i svenska skatter från yngre vikingatid

Ewa Wennerstrand
B-uppsats VT-94
Institutionen för Arkeologi
Stockholms Universitet
Handledare: Christoph Kilger

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	2
1.1. Definitioner	2
1.2. Syfte	2
1.3. Material och metod	3
2. BAKGRUND	4
2.1. Mynträtten i Stade	4
2.2. De svenska myntskatterna	5
2.3. Beskrivning av de mynttyper som förekommer i svenska skatter	5
2.3.1. Dbg 1607	5
2.3.2. Dbg 1608	6
2.3.3. Dbg 1609	6
2.3.4. Dbg 1610	6
2.3.5. Dbg 1611	7
2.3.6. Dbg 1274	7
2.3.7. Dbg 1758	7
2.3.8. Dbg 721	8
2.3.9. Dbg 720	8
2.3.10. Dbg 1846	8
2.3.11. Dbg 1311	9
2.4. Beskrivning av övriga mynttyper	9
2.4.1. Dbg 1612	9
2.4.2. Dbg 1613	9
2.4.3. Dbg 1614	9
2.5. Jämförelse med engelska och tyska mynttyper	10
3. KRONOLOGI	19
3.1. Grevlig prägling 976-1082	19
3.1.1. Greve Heinrich den Gode 976-1016	19
3.1.1.1. Relativ kronologi	19
3.1.1.2. Absolut kronologi	19
3.1.2. Greve Siegfried 1017-1034(38)	20
3.1.2.1. Relativ kronologi	20
3.1.2.2. Absolut kronologi	20
3.1.3. Greve Lüder Udo I 1034-1057	20
3.1.3.1. Relativ kronologi	20
3.1.3.2. Absolut kronologi	21
3.2. Ärkebiskoplig prägling 1038- (c. 1057)	21
3.2.1. Ärkebiskoparna Bezelin Alebrand av Hamburg-Bremen 1035-1045 och Adalbert av Hamburg-Bremen 1045-1072	21
3.2.1.1. Relativ kronologi	21
3.2.1.2. Absolut kronologi	21
3.3. Grevlig prägling 1057-1082	22
3.3.1. Markgreve Lüder Udo II 1057-1082	22
3.3.1.1. Relativ kronologi	22
3.3.1.2. Absolut kronologi	22
3.4. Anonyma mynttyper	22
3.4.1. Relativ kronologi	23
3.4.2. Absolut kronologi	23
4. KONTAKTER MELLAN STADE OCH SVERIGE	23
5. SAMMANFATTNING OCH TOLKNING	24
LITTERATUR FÖRTECKNING	25
APPENDIX	
1: FYNDLISTA	26
2: KRONOLOGI ÖVER STADEMYNTEN	27
3: URKUNDER OM STADE	29
FIGURER	
Figur 1. Tyska präglingssorter 900-1125	1
Figur 2. Exempel på stapeldiagram som visar antalet mynt per fynd per decennium	3
Figur 3. Tyska kungarnas ämbetsperiod i förhållande till grevarna av Stade och ärkebiskoparna av Hamburg-Bremen	5
Figur 4 a-k. Stademyntens äldsta t.p.q. i relation till: (i) den trolige myntherrens ämbetsperiod; (ii) präglingssperioden för engelskamylnt av vilka de kan vara efterpräglings; (iii) troliga präglingssperioder för tyska mynt med liknande ikonografi	10

Figur 1. Tyska präglingsorter 900-1125 (Kluge 1991: 22)

1. INLEDNING

Mynt i depotfynd är vanligt förekommande under vikingatid. Under äldre vikingatid (800-975) är mynten främst från Kalifatet. Under yngre vikingatid (975-1150) är däremot tyska och engelska mynt i majoritet. Depotfynd med mynt förekommer rikligt i Nord- och Östeuropa, men däremot inte i de länder där mynten präglades. Präglingen av mynt kräver en fungerande administration som kontrollerar, ger ut och drar in olika typer av mynt. I Skandinavien fanns ingen administration som kunde kontrollera cirkulationen av mynt (Jonsson 1993: 205-207). Mynt som erhöles utomlands hade troligtvis samma värde som andra föremål av ädelmetall, t.ex. arm och halsringar, vilka också förekommer i silverskatterna. Importen av mynt verkar vara knuten till avsaknad av prägling i hemlandet. I t.ex. Skåne minskade importen av mynt ca 1050-1060 när den danska präglingen blomstrade.

På 990-talet ökade den svenska myntimporten från Tyskland där man börjat exploatera silvergruvorna i Harz (Hårdh, Jonsson 1986:3). Under detta decennium fick också den feodala myntningen ett uppsving (Hårdh, Jonsson 1986:5) vilket resulterade i en mängd olika mynttyper som vi kommer i kontakt med genom vikingatida silverskatter. Mynten är till hjälp vid dateringen av skatterna och vice versa. De visar också på kontakter mellan präglingsorten och Sverige. De tyska mynten är i allmänhet slarvigt präglade och inskrifterna är inte alltid så informativa (Hårdh, Jonsson: 1986:5). Det kan därför vara svårt att härleda en typ till en viss präglingsort.

1.1 Definitioner

I uppsatsen förekommer vissa förkortningar och begrepp vilka förklaras nedan.

Dbg Nr	Avser den (typ)beteckning mynttypen fått av den tyske numismatikern Hermann Dannenberg
Mynttyp	Avser mynt som präglats med samma eller mycket likartad bild
Myntherre	Den person som präglar mynten
Präglingsperiod	Den period då mynttypen präglas
Importperiod	Den ungefärliga tidpunkt då myntet importeras
Cirkulationsperiod	Den tid då myntet cirkulerar, innan det nedläggs i en skatt eller på annat sätt tas ur cirkulation.
Sverige	Avser dagens gränser
T.p.q.	<i>Terminus post quem</i> , yngsta myntet i en skatt som anger när skatten tidigast kan vara nedlagd i jorden
Omskrift	Den inskrift som löper runt myntet

Svenska landskap förkortas enligt följande:

Bl	Blekinge	Sk	Skåne
Dr	Dalarna	Sm	Småland
Go	Gotland	Sö	Södermanland
Hr	Härjedalen	Up	Uppland
La	Lappland	Ån	Ångermanland
Me	Medelpad	Öl	Öland

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka mynttyper som troligtvis är präglade i Stade vid Elbemyningen i Niedersachsen, norra Tyskland (Fig. 1). Dessa förekommer i depotfynd från yngre vikingatid i Sverige. Mynttyperna skall ordnas i en relativ och absolut kronologi vilken ligger till grund för vidare information om präglingen i Stade samt kontakterna med Sverige. Det är inte säkert att samtliga typer verkligen är präglade i Stade eftersom präglingsperioderna sammanfaller för flera av dem. Detta ger upphov till ännu en frågeställning: vilka typer är präglade i Stade? De frågor jag ställt är alltså följande:

- * Vilka typer är präglade i Stade?
- * När präglades de?
- * Vilka var myntherrarna?
- * Hur utvecklades kontakten mellan Sverige och Stade?

1.3 Material och metod

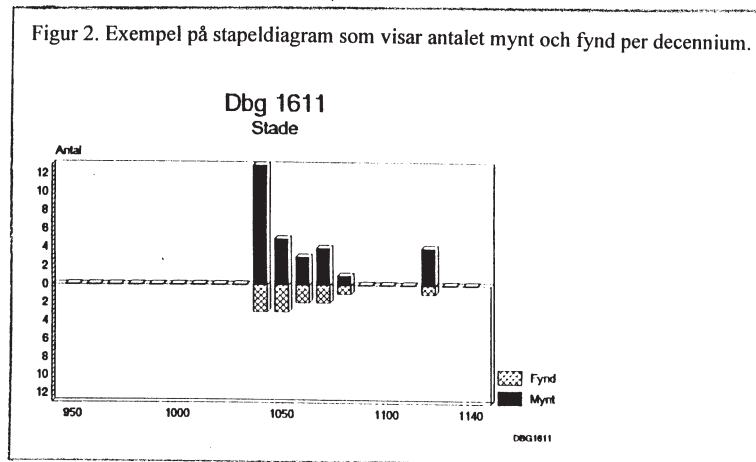
Totalt 95 mynt fördelade på 49 svenska silverskatter har undersökts. Sammanlagt 11 av Stades 14 mynttyper, vilka definierats av Dannenberg, finns representerade i de svenska skatterna.

Vid arbetet med kronologin har följande tagits i beaktande: (i) De svenska skatternas äldsta t.p.q.; (ii) skatter på västslaviskt område med mynttyper från Stade (munt. upp. Kilger); (iii) myntherrarnas ämbetsperiod; (iv) engelskamynt av vilka Stademynnten kan vara efterpräglings; (v) tyska mynt med liknande ikonografi.

De svenska skatternas t.p.q. har jämförts med myntherrarnas ämbetsperiod samt präglingsperioden för engelska mynt av vilka Stademynnten kan vara efterpräglings. De engelska mynttyperna är tillförlitliga i dateringssammanhang då det regelbundet präglades nya, men relativt få typer medan de gamla drogs in (munt. upp. Jonsson). De tyska myntens datering är inte lika tillförlitlig, därför använder jag dem endast i komparativt syfte om inte exakt datering kan anges.

För att undersöka kontakterna mellan Sverige och Stade har antalet mynt och antalet fynd av varje typ redovisats i ett stapeldiagram (Fig. 2) Detta stapeldiagram visar antalet fynd och antalet mynt av en viss typ per decennium. I fall ett stort antal mynt kommit in i landet bör majoriteten av dessa hamna i jorden ungefär samtidigt, efter en viss tids cirkulation (munt. upp. Jonsson). Stapeln som visar antalet mynt och fynd under det decennium då tidigaste t.p.q. infaller bör därför vara högst. Decennierna efteråt avtar staplarna i höjd eftersom det finns färre mynt kvar av denna typ. Ettstapeldiagram som ser ut på detta sätt kan alltså tolkas som att kontakten med Stade var god och att mynttypen ifråga präglades i stort antal.

Figur 2. Exempel på stapeldiagram som visar antalet mynt och fynd per decennium.

För att utröna om det rör sig om direkt import eller om mynten kommit till Sverige långt efter det att typen präglades sätts typens präglingsperiod i relation med tidigaste t.p.q. Import- och den tidigaste cirkulationsperioden ligger då mellan präglingsperioden och äldsta t.p.q. Typen fortsätter cirkulera efter äldsta t.p.q. Ifall präglingsperioden (p), importperioden (i) och cirkulationsperioden (c) och äldsta t.p.q. (x) kommer i tät följd kan kontakten antagas vara direkt och frekvent med präglingsorten under den tid då typen präglades.

(p)

(i)

(x)

(c)

Men då äldsta t.p.q. infaller långt efter präglingsperioden kan mynttypen först cirkulerat i ett annat område innan den kom till Sverige. Kontakten mellan importlandet och präglingsort är då inte direkt. Detta indikerar istället kontakten mellan det andra cirkulationsområdet och Sverige.

(p)

(i) annat område

(c) annat område

(i) Sverige

(x)

(c) Sverige

Mynttypen kan även erhållits i präglingssorten långt efter präglingssperioden förutsett att gamla mynttyper sparades och inte smältes ned för återanvändning av metallen el. dyl. I så fall var kontakten med präglingssorten direkt.

Det är också vanligt att mynttypen har cirkulerat längre i Sverige efter det att den erhållits i präglingssorten.

Jag har även jämfört alla de gotländska skatternas t.p.q för att se om man vid någon period lägger ned fler skatter med Stade mynt (detta är inte möjligt för övriga landskap eftersom skatterna är så få).

2. BAKGRUND

2.1 Mynträdden i Stade

De myntprivilegier som man funnit har samtliga varit utställda till förmån för kyrkan (Jammer 1952: 33).

Kejsaren gav förläningsrätt till ärkebiskopar, biskopar och kloster. Denna kunde gälla rätten att präglar i en eller flera städer (Kluge 1991: 101-104). Stades mynträdd är, i de skriftliga belägg som finns, knuten till Hamburg-Bremen.

De tyska kejsare som är aktuella för präglingen i Stade under sen vikingatid är: (i) den saxiska ätten med kejsar Otto II, 973-983, kung Otto III, 983-1002 (kejsare 996) och kung Heinrich II, 1002-1024 (kejsare 1014); (ii) den saliska ätten med kejsar Konrad II, 1024-1039, kung Heinrich III, 1039-1056 och kejsar Heinrich IV, 1056-1105.

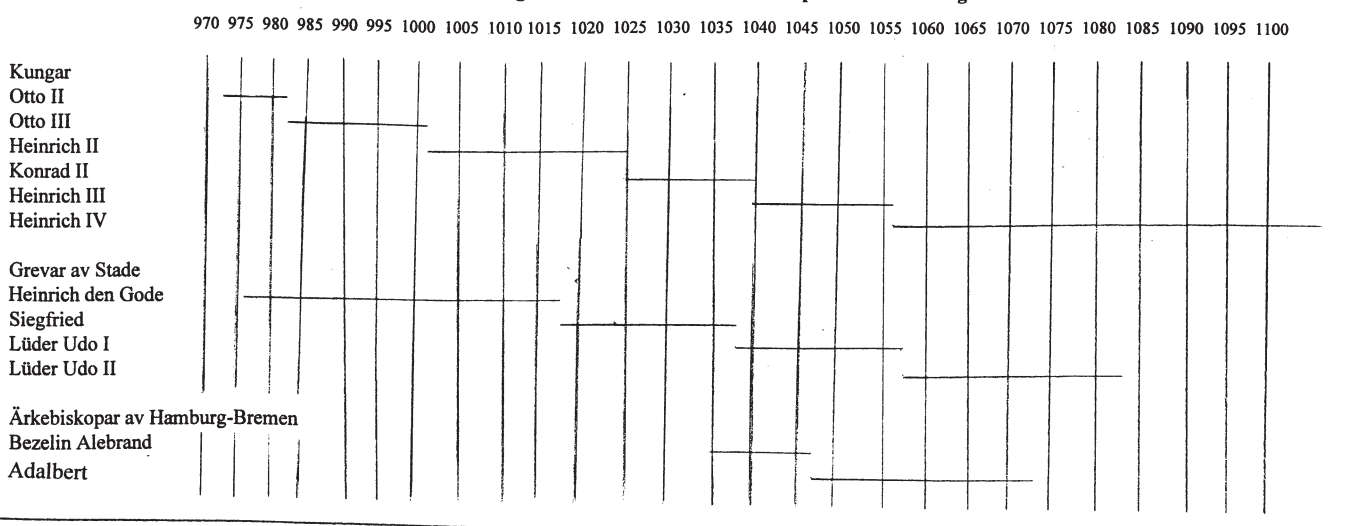
Under Otto II förlänas ingen mynträdd vare sig till Hamburg-Bremen eller Stade. Hans efterföljare Otto III ger år 988 mynträdd till biskopen av Hamburg-Bremen för Bremen liksom Heinrich II åren 1003 och 1014. Konrad II är den förste som ger mynträdd över Stade, till ärkebiskop Bezelin Alebrand av Hamburg-Bremen (1035-1045) år 1038. Heinrich III förnyade denna mynträdd år 1040. Heinrich IV ger inte någon ny mynträdd för Stade, men det var inte heller nödvändigt eftersom den ärvdes. Istället kan man fråga sig varför ibland samma person fick mynträdd flera gånger. En hypotes är att kungen eller kejsaren tog betalt för att förläna mynträdden (Jammer 1952:33).

Präglingen i Stade företogs av greven eller i vissa fall av ärkebiskopen av Hamburg-Bremen.

Greve Heinrich den Gode, 976-1016, präglar de första Stademynten i ett stort antal typer (Jammer 1952:81). Det finns inte några skriftliga belägg för att han skall ha erhållit förläningsrätt. Siegfried, broder till Heinrich den Gode, blir nästa greve av Stade, 1017-1037. Han anses inte ha präglat några typer, men jag anser att han kan ha präglat en typ vilket förklaras senare i uppsatsen. Ärkebiskop Bezelin Alebrand får förläningsrätt för Stade 1038. Han verkar ha präglat en eller två mynttyper 1038-45. Under denna period var Lüder Udo I greve av Stade åren 1037-57. Han var son till greve Siegfried och Adela von Alsleben (Hucke 1956: 27), och två mynttyper med inskriften kung Heinrich och greve Udo anses ha präglats av honom. Markgreve Lüder Udo II, 1057-1082 anses ha präglat två eller tre typer. Under dennes regeringstid torde förläningsrätten för Stade äfts av Adalbert, dåvarande ärkebiskopen av Hamburg-Bremen (1045-1072). En mynttyp anses också ha präglats av denne ärkebiskop, vilket dock är osäkert.

Figur 3 ger en översikt över kejsarnas regeringsperioder i förhållande till grevarna av Stade och ärkebiskoparna av Hamburg-Bremen.

Figur 3. Tyska kungarnas ämbetsperiod i förhållande till grevarna av Stade och ärkebiskoparna av Hamburg-Bremen

2.2 De svenska myntskatterna

Stademynt i svenska myntskatter (se Appendix 1: Fyndlista) har jag sökt i G. Hatz, *Handel und Verkeht zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit* och K. Jonssons datafil över fynd med tyska mynt (TYSKFYND). Det tidigaste t.p.q. är 991 från Klintegårda, Go och det senaste 1120, Johannishus, Bl. På Gotland finns 30 av skatterna. De resterande är fördelade enligt följande: Skåne 4, Uppland 3, Öland 2, Dalarna 2, Blekinge 1, Medelpad 1, Ångermanland 1, Lappland 1, Södermanland 1, Härjedalen 1 och Småland 1.

2.3 Beskrivning de mynttyper som förekommer i svenska skatter

Mynttyperna som de har beskrivits av Dannenberg och senare Jammer.

2.3.1. Dbg 1607

Denna typ beskrivs i Dannenberg (Dannenberg 1894: 642). Åtsidan föreställer en bröstbild i vänster profil med en spira. Omskriften lyder +HEINRICVS CM. Frånsidan visar ett kors med omskriften CRVX i vinklarna och omskriften lyder CEFEMAZORHX (Hroza me fec(it)). Denna mynt typ är mycket lik engelska Æthelred II, C typ, s.k. Crux vilka dateras till 991-997.

En variant av detta mynt, Dbg 1607a skiljer sig i inskriften. Åtsidans inskrift MOC : ~ VCIRNIEHX (Heinricus com(es)) är här spegelvänd. Medan frånsidans omskrift lyder HROZA ME FEC med R och Z spegelvänt. Inskriften pekar på att Hroza präglat myntet. Vem denna Hroza var är ovisst. Dannenberg spekulerar kring Horsa, dv.s. ledare under folkvandringstid men det är föga troligt att dessa skulle associeras med mynten. Inskriften HEINRICVS pekar på Heinrich den Gode som präglat denna typ med Æthelred II:s Crux mynt som förebild. Jammer påpekar också det engelska inflytandet och anser att typen präglades av Heinrich den Gode (Jammer 1952: 81).

2.3.2. Dbg 1608

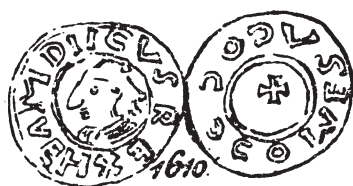
Åtsidan visar en vänster profil med stubbat hår. Omskriften lyder HEIWRICVVW COH vilket kan tolkas som greve Heinrich (Heinricus comes). Jammer antar att Heinrich den Gode präglade även denna typ (Jammer 1952: 81). Frånsidan visar ett litet kors och omskriften NIM ONEDNL MEN. Dannenberg (Dannenberg 1894: 643) associerar typen till ett senare Aethelred mynt eller Hertig Bernhard I mynt från Lüneburg (Dbg 585). Texten på från sidan tolkas som ett förvrängt Nomine Domini Amen. Typen liknar Edgar C2 Reform Small Cross (973-975), Edward Martyren, A Normal Small Cross (975-978), Æthelred II, A First Small Cross (978-979), A2 Intermediate Small Cross (997).

2.3.3. Dbg 1609

På denna typ avbildas en hand på åtsidan (s.k. Benediction Hand). Dannenberg (Dannenberg 1894: 643) associerar med Adela mynten från Deventer (Dbg 1237) och Lüneburg typen Dbg 590. Jag tycker att typen även har likheter med Dbg 614, Quedlinburg. Handen är omgiven av ett A och ett Ω. Inskriften lyder HENV LICVS COMV, d.v.s. ett förvrängt Greve Heinrich. På frånsidan är ett litet kors avbildat med omskriften IN NOMINI DN MEN vilket tolkas som In Nomine Domini Amen liksom på Lüneburgmynten. Även denna typ tillskrivs Heinrich den Gode (Jammer 1952: 81). Typen påminner även om Æthelred II, B1 First Hand (979-985) och B2 Second Hand (985-991).

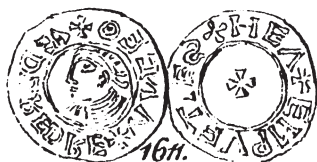
2.3.4. Dbg 1610

Åtsidan visar en vänsterprofil med prominent näsa och diadem. Texten lyder HELMDIICVS REX. Frånsidan visar ett litet kors och omskriften SEMOC OCOCV spegelvänd. Denna typ finns i två varianter till; 1610a där åtsidans inskrift lyder HE...INICVS REX och frånsidan; VCOCOCOMES med spegelvända bokstäver och prickar i bokstaven O vilket är typiskt för Stade mynt (Dannenberg 1894: 798) och vissa Æthelredmynt (Dannenberg 1894: 644). Typen 1610b har på åtsidan ett huvud i höger profil och texten HELMNICVS REX och på frånsidan VCOCOCOMES. Texten på åtsidorna syftar antagligen på kejsar Heinrich III som ju förnyade Stades mynträtt 1040, medans frånsidornas text skulle kunna tolkas som greve Udo-Udo Comes—alltså greve Lüder Udo I som var greve av Stade när kejsar Heinrich III förnyade mynträtten. Även Jammer anser att greve Lüder Udo I präglade denna typ (Jammer 1952: 81). Det extra CO innan COMES är kanske den typ av skiljestavelse som Dannenberg nämner i samband med typ Dbg 1274 (Dannenberg 1894: 644).

Bland de engelska mynten finns det inte någon vänster profil som direkt påminner om Dbg 1610. Däremot finns det flera typer som har vänster profil på åtsidan och litet kors på frånsidan. (Edgar C2 Reform Small Cross, 973-975; Edward Martyren A Normal Small Cross, 975-978; Æthelred II, A1 First Small Cross, 978-979; Æthelred II A2 Intermediate Small Cross, 997; Æthelred II A3 Last Small Cross, 1009-1017) Bland de tyska typerna har följande en liknande ikonografi: Lüneburg, Dbg 585; Mundburg, Dbg 719 och Hildesheim, Dbg 710..

2.3.5. Dbg 1611

Åtsidan visar ett huvud i vänsterprofil med texten LEDLRED REXLNCEO. Frånsidan har ett litet kors och texten +HEL+ENPVFTIF~. Åtsidans text kan tolkas som kung Æthelred. Frånsidans text lyder Wuftic Exeter (munt. upp. Jonsson). Dbg 1611 påminner om Dbg 1610 och kan härledas till samma engelska typ. Jammer kopplar även denna typ till greve Lüder Udo I (Jammer 1952: 81). Den påminner onekligen om Dbg 1610 samt de tidigaste Stademynten: Dbg 1607, 1608, 1609. Heinrich den Godes mynt bär dock alla inskriften Henricus Comes, samt i två fall In Nomine Domini Amen.

2.3.6. Dbg 1274

Denna typ har ett krönt huvud i högerprofil avbildat på åtsidan med texten REX HELI...VS. Frånsidan avbildar en byggnad med ett kors på och texten VDOCOCOMES. Åtsidan syftar antagligen på kejsar Heinrich III/IV och frånsidan greve Udo I/II. Den överflödiga stavelsen CO i Udo Comes antas tjäna som skiljetecken (Dannenberg 1894: 644). Jammer antar att även denna typ präglades av Lüder Udo I (Jammer 1952: 81). Denna typ påminner inte om några engelska typer. Den liknar däremot typer från Hildesheim.

2.3.7. Dbg 1758

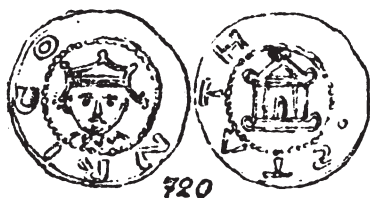
Åtsidan avbildar en hand (insidan av en höger hand) och texten lyder +...XTERL DN. Frånsidan visar ett stort kors och omskriften lyder DEXTERLD tolkas Dexter Domini. Dannenberg (Dannenberg 1894: 726) känner till två exemplar av detta mynt. Det ena från Lodejnoje Pole och det andra från Stade, därför vill Dannenberg placera denna typ i Stade. Vad som vidare pekar mot Stade som präglingsort är--enligt Dannenberg--det faktum att Dbg 1614, som skall ha präglats av Lüder Udo II också avbildar en hand. Detta anser jag dock vara ett svagt kriterium eftersom handen finns på flera mynttyper. Även Jammer anser att Lüder Udo II präglade denna typ. Dbg 1758 påminner om samma engelska och tyska typer som Dbg 1609.

2.3.8. Dbg 721

Åtsidan avbildar något som Dannenberg tolkar som en byggnad (Dannenberg 1876: 278). Texten på denna typs åtsida, +STATHVCIVITAS, syftar på förläningsrätten för Stade (Jamer 1952: 82). Frånsidan avbildar ett kors i vars vinklar ordet PI-S-CI-S bildas. Rundskriften lyder AGNVUS DEI. Ordet PISCIS, fisk, är laddat med religiöst symbolvärde och är den latinska motsvarigheten till grekiskans ΙΧΘΥΣ, Ἰησοῦς Χριστός θεοῦ υἱὸς σωτήρ (Jesus Kristus Guds Son Frälsaren). Dannenberg nämner också möjligheten att ordet är en symbol för fisknäringens vikt för Stade vilket jag dock tycker verkar mindre troligt. Dannenberg kopplar denna typ till ärkebiskop Bezelin Alebrand som ju erhöll förläningsrätten för Stade 1038 och 1040. Huruvida ärkebiskopen präglade detta mynt eller ej är osäkert. Den utpräglat religiösa inskriften och frånvaron av grevar och kejsare talar ju för detta.

2.3.9. Dbg 720

Åtsidan avbildar ett krönt huvud framifrån. Texten lyder HEINRICO. Frånsidan visar en byggnad som tolkas som kyrka (Dannenberg 1876: 278) och texten lyder STATHV vilket kan tolkas som Stade. Dannenberg för denna typ till Heinrich III (1039-1056) vilket betyder att den måste vara präglad under greve Lüder Udo II om det är ett Stade mynt. Jammer betraktar dock denna mynttyp som den andra präglad av ärkebiskopen av Hamburg-Bremen i detta fall Adalbert (1045-1072) (Jammer 1952: 80, 82).

2.3.10. Dbg 1846

Åtsidan visar ett skäggigt ansikte framifrån runt vilket det står SQHV-ANN. Omskriften på åtsidan lyder +ODOR...ODL. Frånsidan avbildar en portal med två torn. Inne i portalen skymtar ett huvud enligt Dannenberg (Dannenberg 1894: 749). Texten på frånsidan lyder +.TA...IET. Dannenberg tolkar åtsidans motiv som Johannes döparen p.g.a. texten SQHV-ANN. Mynttypen som sådan vill han placera i Västfriesland beroende på bokstävernans form (Dannenberg 1894: 749). Friesiska mynt är i allmänhet mycket lätta och väger ca 0.5-1.0 g (Kjellgren 1993: 8). Dbg 1846 väger ca 0.93 g (Dannenberg 1894: 749). Jag finner inte någon ikonografisk likhet med friesiska mynttyper. Däremot finns det en typ i Halberstadt (Dbg 2025) som avbildar en portal med ett ansikte i. Jammer nämner inte Dbg 1846 i texten men hon har placerat den i översikts tabellen med Stademynt.

2.3.11. Dbg 1311

Dannenberg tar upp denna typ som obestämd (Dannenberg 1894: 486). Åtsidan visar ett ansikte med skägg framifrån. Frånsidan en stiliserad byggnad eller mur med ett kors. Omskriften har ej tolkats. Dannenberg vill vidare placera typen i Hildesheim. Dbg 718 från Hildesheim har en liknande byggnad avbildad på frånsidan. Jammer har placerat denna typ i översiktstabellen med Stademynt, men påpekar att hon inte alls är säker på att den präglades i Stade (Jammer 1952: 83).

2.4. Beskrivning av övriga mynttyper

Som de beskrivits av Dannenberg och senare Jammer.

2.4.1. Dbg 1612

Åtsidan visar ett krönt huvud framifrån och inskriften (V)DOMARCCHIO. Frånsidan avbildar en tvåtornig kyrkportal och omskriften +STAD...(RD?). Det avbildade huvudet på åtsidan antar Dannenberg är kejsarens (Dannenberg 1894: 644). Åtsidans omskrift syftar på markgreve Lüder Udo II av Stade.

2.4.2. Dbg 1613

Åtsidan visar ett huvud i vänsterprofil med en hjälm. Personen håller ett spjut framför sig. Omskriften lyder +VD.... RCCHIO. Frånsidan visar en byggnad med tre torn omgärdad av en mur. Omskriften lyder STAT. Även denna text syftar på markgreve Lüder Udo II.

2.4.3. Dbg 1614

Åtsidan avbildar en byst framifrån med hjälm och lans. Över vänstra axeln syns ett kors med fyra kulor i vinklarna. Omskriften lyder +VDO MACCHI. Frånsidan visar en s.k. 'Benediction Hand' och två stjärnor. Omskriften lyder +DEXTERA DOMN. Denna typ, präglades av markgreve Lüder Udo II.

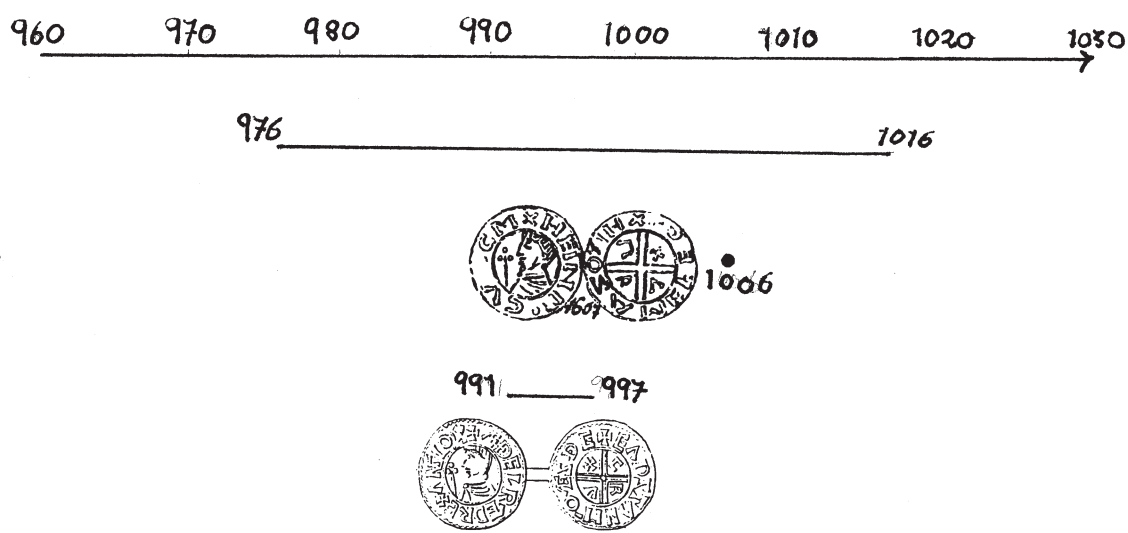
2.5. Jämförelse med engelska och tyska mynttyper

Det anglosaxiska inflytandet på nordtyska mynt under 10:e och 11:e århundradet har diskuterats (Talvio 1988: 89-93). Det är främst Æthelredmynten som anses ha influerat Stademynten, men tidigare Edward och Edgarmynt kan också ha tjänat som förebilder. För att klargöra detta jämförs Stademynten med engelska mynt av vilka de kan vara efterpräglingar (Persson 1992: 7-10), samt med tyska mynt med liknande ikonografi (Jammer 1952: Tabell 1-7) (Fig. 4 a-k). Vad gäller de tyska mynten är det dock troligast att även de är efterpräglingar av engelska mynt då de enligt Jammer verkar ha präglats senare än, eller samtidigt med Stademynten. De används främst i komparativt syfte.

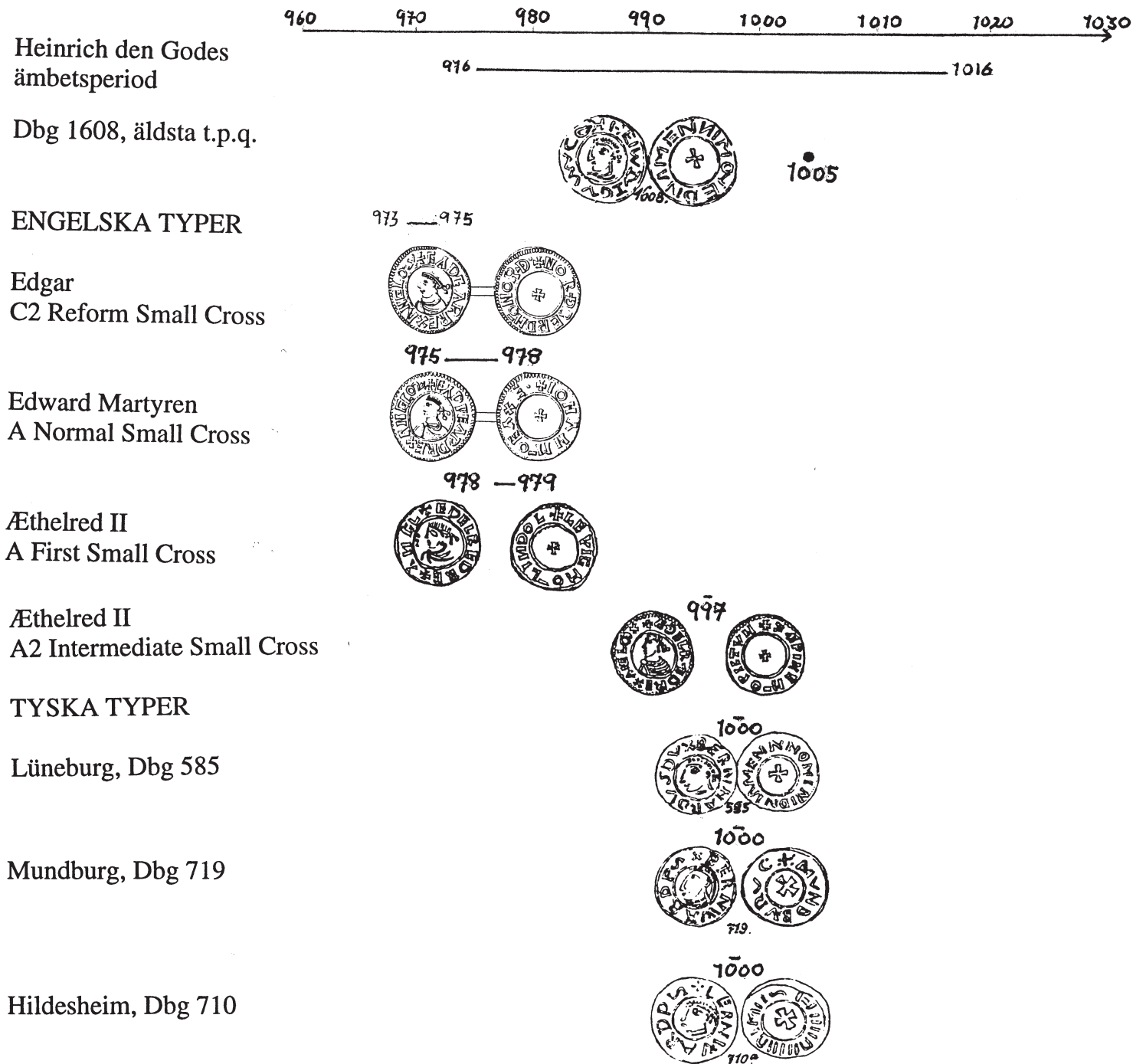
Tidigast t.p.q. i de svenska skatterna för respektive mynttyp placeras i relation till (i) ämbetsperioden för den aktuella myntherren i Stade; (ii) präglingsperioden för de engelska mynten och (iii) Jammers datering av de tyska mynttyperna. Präglingsperioden för respektive Stademynttyp bör då vara senare än den engelska förebildens präglingsperiod, men innan tidigaste t.p.q.

Figur 4 a-k. Stademyntens äldsta t.p.q. i relation till: (i) den trolige myntherrens ämbetsperiod; (ii) präglingsperioden för engelska mynt av vilka de kan vara efterpräglingar; (iii) troliga präglingsperioden för tyska mynt med liknande ikonografi.

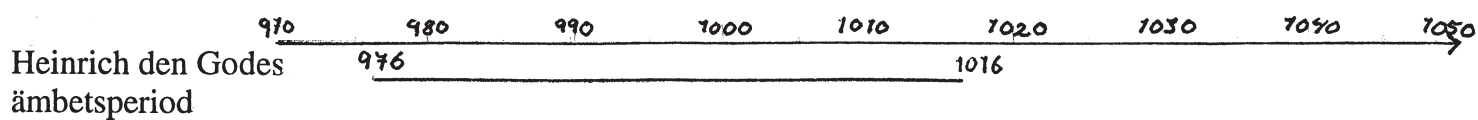
Figur 4a. Dbg 1607

Figur 4b. Dbg 1608

Figur 4c. Dbg 1609

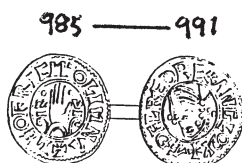
Dbg 1609, äldsta t.p.q. 991

ENGELSKA TYPER

Æthelred II
B1 First Hand

Æthelred II
B2 Second Hand

TYSKA TYPER

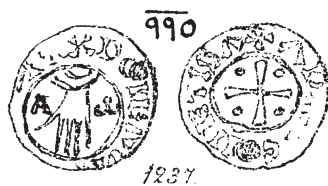
Lüneburg, Dbg 590

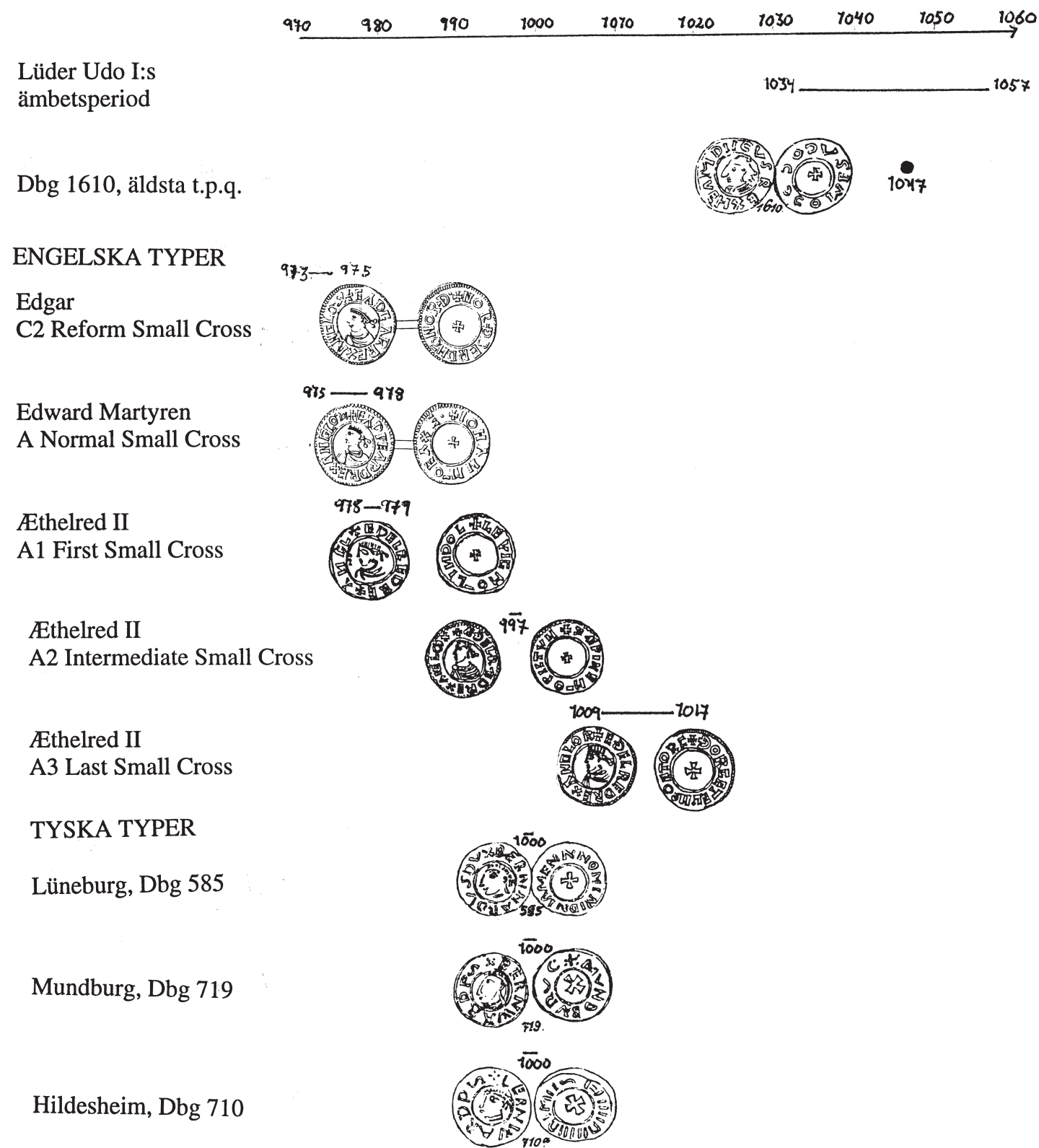
Quedlinburg, Dbg 614

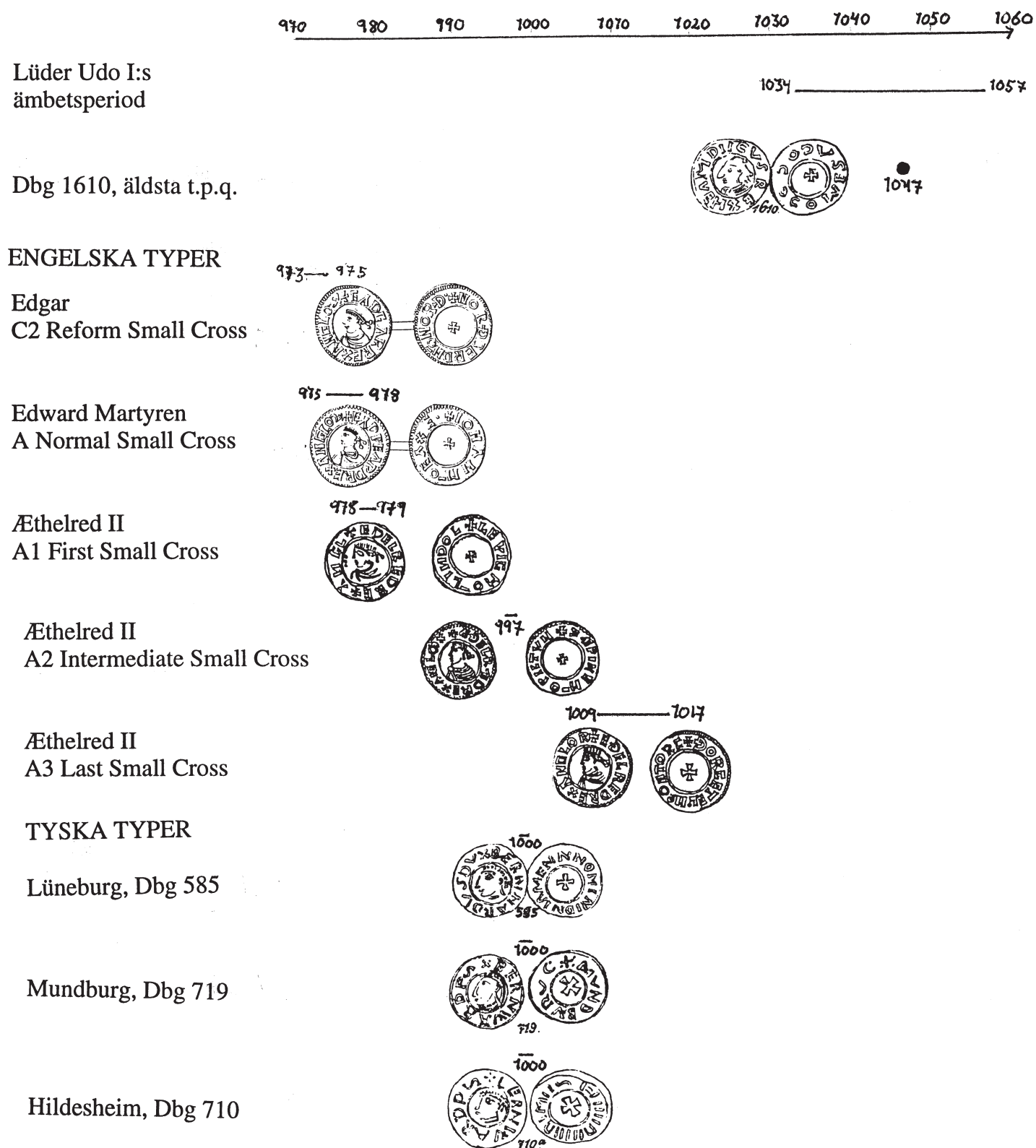
Deventer, Dbg 1237

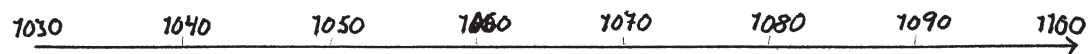
Figur 4d. Dbg 1610

Figur 4d. Dbg 1610

Figur 4f. Dbg 1274

Lüder Udo I:s
ämbetsperiod

Lüder Udo II:S
ämbetsperiod

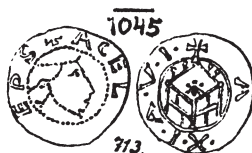
Dbg 1274, äldsta t.p.q.

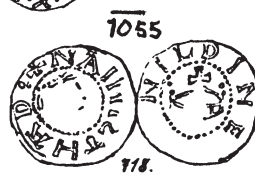
●
1084

TYSKA TYPER

Hildesheim, Dbg 713

Hildesheim, Dbg 718

Figur 4g. Dbg 721, Dbg 720

Bezelin Alebrands
ämbetsperiod

1035 ————— 1045

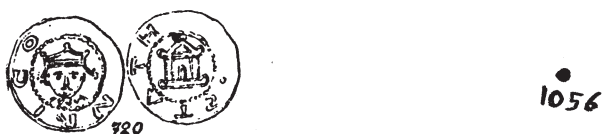
Adalberts ämbetsperiod

1045 ————— 1072

Dbg 721, äldsta t.p.q.

Dbg 720, äldsta t.p.q.

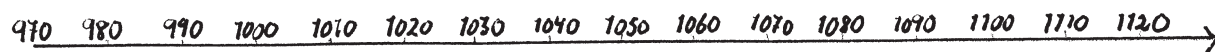

TYSKA TYPER

Magdeburg, Dbg 650

Figur 4h. Dbg 1758

Lüder Udo II:s ämbetsperiod

1057 ————— 1082

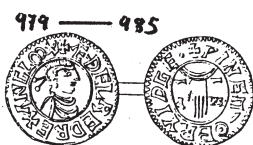
Dbg 1758, äldsta t.p.q.

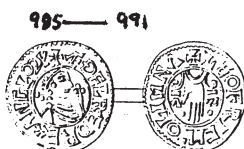
1120

ENGELSKA TYPER

Æthelred II
B1 First Hand

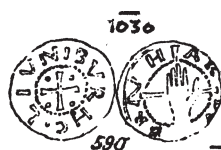

Æthelred II
B2 Second Hand

TYSKA TYPER

Lüneburg, Dbg 590

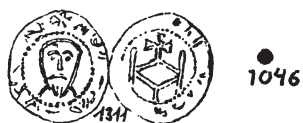
Quedlingburg, Dbg 614

Figur 4i. Dbg 1311

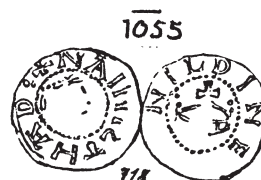
1030 1040 1050 1060 1070 1080

Dbg 1311, äldsta t.p.q.

TYSKA TYPER

Hildesheim, Dbg 718

Figur 4k. Dbg 1846

1040 1050 1060 1070 1080 1090

Dbg 1846, äldsta t.p.q.

TYSKA TYPER

Halberstadt, Dbg 2025

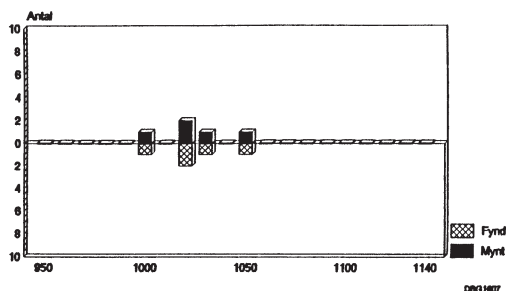
3. KRONOLOGI

3.1 Grevlig prägling 976-1082

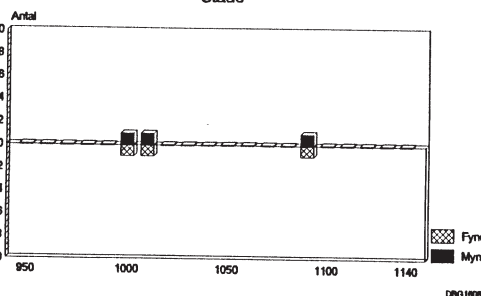
3.1.1. Greve Heinrich den Gode 976-1016

Mynttyperna Dbg 1607, 1608 och 1609 skall ha präglats 976-1016. Eftersom alla tre bär inskriften Henricus Comes är det svårt att avfärda någon som icke varande ett Stade mynt. Samtliga är också Æthelred efterpräglingar från slutet av 900-talet. Kluge nämner dock sambandet mellan präglingen i Stade och Mundburg och antar att Dbg 1608 och 1609 kan ha präglats av greve Heinrich i Mundburg (Kluge 1993: 327-328). Detta fördjupas dock inte i denna uppsats.

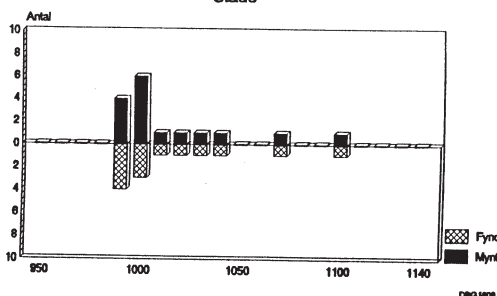
Dbg 1607
Stade

Dbg 1608
Stade

Dbg 1609
Stade

3.1.1.1. Relativ kronologi

Dbg 1609 förekommer under hela 990-talet, samt under 1000-talet. Kvantiteten är också högst under dessa decennier med 4-6 mynt. Typen förekommer i mindre skala fram till 1047 (enstaka mynt) för att sedan dyka upp 1079 och 1102. Grafen för denna mynttyp visar en "typisk" profil med först ett stort antal mynt som därefter avtar. Det kan därför antas att ett relativt stort antal mynt cirkulerat i nuvarande Sverige innan de slutligen hamnat i jorden. Stora Klintegårda, Go, t.p.q. 991 är tidigast för dessa tre typer. Typen verkar vara en efterprägling av engelska Æthelred typer präglade 979-991. Dbg 1609 bör alltså ha präglats under 980-talet. (Den kan dock även vara en efterprägling av Deventer, Dbg 1237).

Dbg 1607 finns i fem fynd med tidigast t.p.q. år 1006 från Nässkatten i Uppland. Dbg 1607 cirkulerar sparsamt och verkar följaktligen kommit in i mindre mängder än Dbg 1609. Bland västslaviska fynd förekommer Dbg 1607 som tidigast i Mózgowo, t.p.q. 1006. Typen är en direkt efterprägling av Æthelred IIs C Crux typ. Crux typen präglas 991-997 i England så med t.p.q. i beaktande kan Dbg 1607 präglats under slutet av 990-talet och början av 1000-talet i Stade.

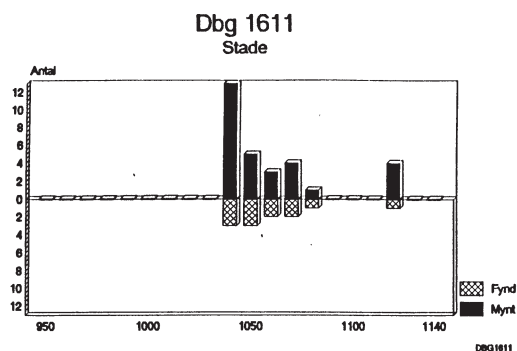
Dbg 1608 dyker upp sparsamt i fynd med tidigast t.p.q. 1005, Gudingskatten på Gotland. Den visar ungefär samma trend som Dbg 1607, men den förekommer i om möjligt ännu mindre kvantiteter (tre mynt i tre fynd). I västslaviska fynd är det tidigaste t.p.q. 1011 från skatten i Lisówiek. Det låga antalet i nuvarande Sverige gör det svårt att upprätta en relativ kronologi. Dbg 1608 påminner om flera engelska typer präglade 975-979, 997. Av dessa typer är det Æthelred II A First Small Cross 978-979, som är den troligaste förebilden då huvudet i profilen slutar vid halsen liksom på de tyska Æthelred efterpräglingarna. T.ex. Æthelred II A2 Intermediate Small Cross typen visar mer av bysten. Detta skulle placera präglingsperioden i Stade 980-1000-tal. Andra liknande tyska efterpräglingar dateras till c. år 1000. Denna typ är svår placerad i förhållande till de andra. Då Dbg 1610 och 1611 som präglas senare under Lüder Udo I också påminner om dessa Æthelred typer kan man kanske dra slutsatsen att Dbg 1608 präglades relativt sent under Heinrich den Godes tid, d.v.s. slutet av 990 och början av 1000-talet. Detta placerar den samtidigt med Dbg 1607. Men typen kan lika gärna ha präglats som en av de första Stadetyperna under 980-talet. Det är ju också möjligt att denna typ präglats i Mundburg.

3.1.1.2. Absolut kronologi

Dbg 1609 präglades under 980-talet, därefter följer Dbg 1607. Dbg 1608 är osäker. Med de äldsta svenska t.p.q. i beaktande verkar greve Heinrich den Gode inte ha präglat fler typer efter 1000-talets början.

3.1.2. Greve Siegfried 1017-1034(38)

Greve Siegfried anses inte ha präglat några mynttyper. Greve Lüder Udo som har följande ämbetsperiod verkar dock ha präglat 3 mynttyper under en period av 5 år. 1034-1038 då den biskopliga präglingen tar över. Det verkar föga troligt att tre nya typer skulle ha präglats under 5 år. En av dessa, typer, Dbg 1611 vars omskrift syftar på Æthelred anser jag kan ha präglats av greve Siegfried eftersom både greve Heinrich den Gode och greve Lüder Udo I präglade mynt med sina namn på. Det är därför inte logiskt att de skulle ha präglat en typ med omskriften kung Æthelred.

3.1.2.1. Relativ kronologi

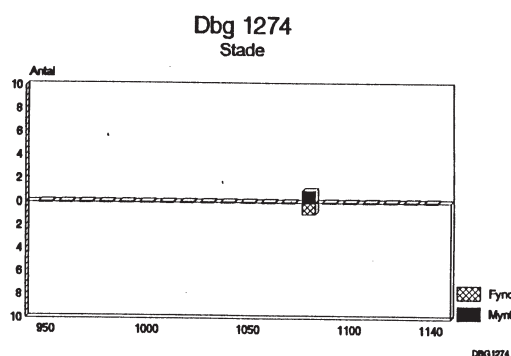
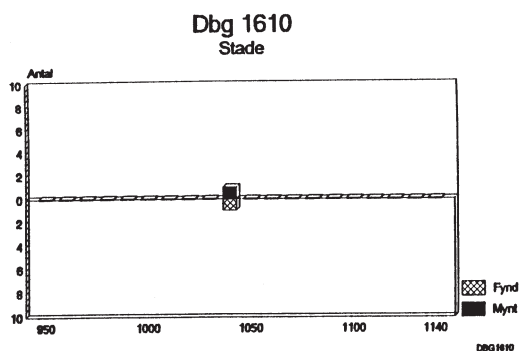
Äldsta svenska t.p.q. är 1047. Sanda, Dr. Sandaskattens t.p.q. infaller också 10 år efter greve Siegfrieds sista ämbetsår. Typen skulle således ha präglats i slutet av Siegfrieds ämbetsperiod. Det är inte troligt att den präglats under 1010-20-talen eftersom den i så fall borde ha funnits i skatter från 1020-talet då ett stort antal tyska mynt importerades till Sverige. Majoriteten av Dbg 1611 typen finns i skatter med t.p.q. från slutet av 1040-talet till början av 1050-talet..

3.1.2.2. Absolut kronologi

Dbg 1611 präglades troligtvis under 1030-talet. Det är inte omöjligt att greve Lüder Udo I fortsatte präglade denna typ under sina första ämbetsår (munt. upp. Jonsson) då t.p.q. sammanfaller med äldsta t.p.q. för Dbg 1610 som präglades av Lüder Udo I. En annan möjlighet är att Dbg 1611 i skatter från 1020-talet klassificerats som engelska mynt. I så fall kan typen ha börjat präglas tidigare under greve Siegfrieds ämbetsperiod.

3.1.3. Greve Lüder Udo I 1034-1057

Dbg 1610, och 1274 anses ha präglats av greve Lüder Udo I. Dbg 1274 kan även ha präglats av greve Lüder Udo II.

3.1.3.1 Relativ kronologi

Dbg 1610 förekommer med ett mynt i Sandaskatten med t.p.q. 1047. Detta årtal faller inom ramen för greve Lüder Udo I:s regeringsperiod, men eftersom det inte heller finns några fynd av denna typ inom västslaviskt område är det svårt att upprätta en kronologi. Även denna typ påminner om Æthelred typerna men den bär ofta inskriften Udo Comes och Henricus Rex vilket gör att den säkert kan associeras till Lüder Udo I under kung Heinrich III.

Dbg 1274 har t.p.q. 1084 och finns i ett exemplar i Änggårde skatten på Gotland. Inskriften Udo comes och Rex Henricus syftar på greve Lüder Udo I eller II och kung Heinrich III eller IV. Liknande tyska Hildesheim mynt finns från 1044-1054. Jammer (Jammer 1952: 84) nämner Dbg 713 som präglades under Biskop Azelin 1044-1054. Eftersom greve Lüder Udo II med säkerhet präglade typerna Dbg 1612, 1613 och 1614 är det troligast att greve Lüder Udo I präglade denna typ.

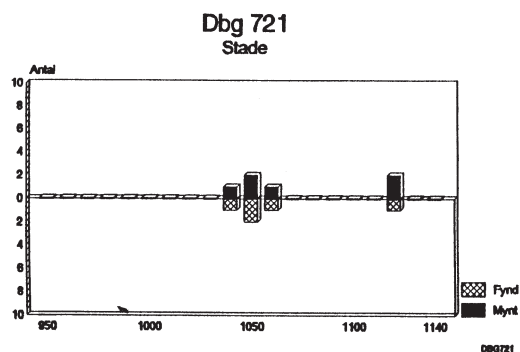
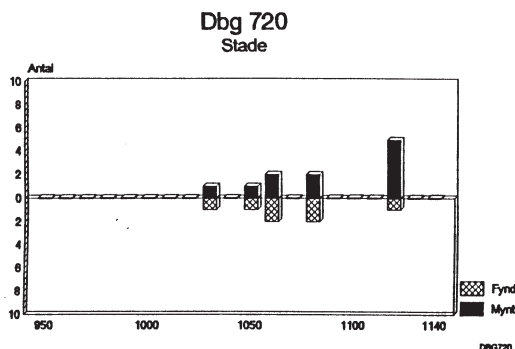
3.1.3.2. Absolut kronologi

Under 1030-talet fortsatte antagligen greve Lüder Udo I att prägla Dbg 1611. I och med den biskopliga präglingen som tog vid 1038 kände han sig kanske nödgad att prägla en ny typ med sitt namn på, d.v.s. Dbg 1610, för att manifistera sin makt gentemot kyrkan. Dbg 1610 bör därför ha präglats under 1040-talet. Då Dbg 1274 bara finns i ett ex. i Svenska skatter är det svårt att säga om dess t.p.q. är representativt för typen. Det är ju sent i förhållande till greve Lüder Udo I:s ämbetsperiod. Det finns inte några skatter med Dbg 1274 från västslaviskt område som kan indikera att typen cirkulerat där först. Jag lämnar därför denna typ med ett frågetecken.

3.2. Ärkebiskoplig prägling 1038-(c. 1057)

3.2.1. Ärkebiskoparna Bezelin Alebrand av Hamburg-Bremen 1035-1045 och Adalbert av Hamburg-Bremen 1045-1072

Ärkebiskop Bezelin Alebrand erhöll mynträtten för Stade 1038 och en mynttyp (Dbg 721) skall ha präglats av honom. Problemet är att den är samtida med greve Lüder Udo I:s tidiga prägling. Är det vanligt att grevlig och biskoplig prägling pågår samtidigt eller speglar detta en konflikt mellan adeln och kyrkan? Eftersom mynträtten automatiskt övergick till den som ärvde ämbetet övertog ärkebiskop Adalbert denna över Stade. Dbg 720 kan antas ha präglats av honom under kejsar Heinrich III. Adalberts prägling är dock mycket osäker vilket skall diskuteras i understående paragrafer.

3.2.1.1. Relativ kronologi

Dbg 721 finns tidigast i Sanda skatten, Dr, t.p.q. 1047 därefter dyker den upp under 1050-tal, 1070-tal och 1120. Det är endast de två mynten i Johannishus, Bl, t.p.q. 1120 som tillägnas Bezelin Alebrand. Det finns inte någon engelsk eller tysk typ som direkt påminner om Dbg 721. Stade står i omskriften vilket troligtvis syftar på mynträtten över Stade, och ärkebiskopen av Hamburg-Bremen. Frånvaron av namn på grevar och kungar talar också för att den inte präglats av en dylik, dessutom är motivet starkt religiöst.

Dbg 720 äldsta t.p.q. är 1056 från Skålo, Dr. Därefter finns typen i Torpskatten på Öland och Blacktaskatten i Södermanland, bägge med t.p.q. 1060 och Kvarnaskatten på Gotland samt Stora Haglundskatten på Öland med t.p.q. 1084. I varje fynd finns ett mynt. I Johannishusskatten från 1120 finns dock 5 mynt.

Myntet från Kvarna med t.p.q. 1084 förs till ärkebiskop Adalbert v. Hamburg-Bremen. Övriga associeras med Heinrich III, men eftersom han givit mynträtten till ärkebiskopen av Hamburg-Bremen förklarar det varför han också associeras med typen. Namnet Stade nämns på denna typ liksom på Dbg 721.

Med anledning av de svenska t.p.q. värdena verkar Dbg 721 ha präglats av ärkebiskop Bezelin Alebrand och Dbg 720 av den samme eller ärkebiskop Adalbert. Det är alltså möjligt att ärkebiskop Bezelin Alebrand präglade bägge typerna vilket också Dannenberg nämner (Dannenberg 1894: 645). Dbg 720 kan i så fall ha fortsatt att präglas av ärkebiskop Adalbert.

3.2.1.2. Absolut kronologi

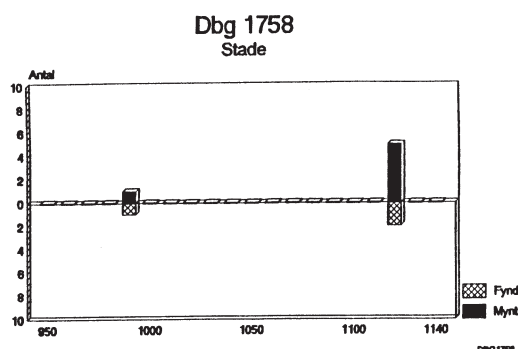
Då Bezelin Alebrand är aktiv en kort period 1035-1045 kan hans präglingstid bestämmas till 1038-1045. Adalbert har antingen fortsatt att prägla samma mynttyper som Bezelin från 1045 och fram till Lüder Udo II:s ämbetsperiod 1057, eller så har han fortsatt att prägla senare under dennes ämbetsperiod.

3.3. Grevlig prägling 1057-1082

Den biskopliga präglingen kan ha fortsatt under markgreve Lüder Udo II, dock i samverkan med denne.

3.3.1. Markgreve Lüder Udo II 1057-1082

Dbg 1612, 1613 och 1614 präglades utan tvivel av markgreve Lüder Udo II. Dbg 1758 som påminner om Dbg 1614 antogs även den vara präglad av densamme.

3.3.1.1. Relativ kronologi

Dbg 1612, 1613 och 1614 förekommer inte i svenska skatter och kan därför inte placeras i den relativa kronologin.

Dbg 1758 äldsta t.p.q. är 1120 i Johannishus, Bl och Gannarve, Go. Dbg 1758 klassificeras som tillhörande Lüder Udo II då det är mycket likt Dbg 1614 som med stor sannolikhet präglades av Lüder Udo II. Dbg 1758s inskrift syftar dock på kung Æthelred. Likheten med Dbg 1614 anser jag, vilket tidigare nämnts, vara ett svagt kriterium för att typen präglades av Lüder Udo II. Tyska typer som har en liknande ikonografi är Dbg 590 från Lüneburg och Dbg 614 från Quedlinburg. Motivet med en hand förekommer också på engelska mynt under slutet av 900-talet.

Då det finns tre säkra typer som präglades av markgreve Lüder Udo II tror jag inte att även Dbg 1758, vilken för övrigt saknar hans attribut, präglades av honom.

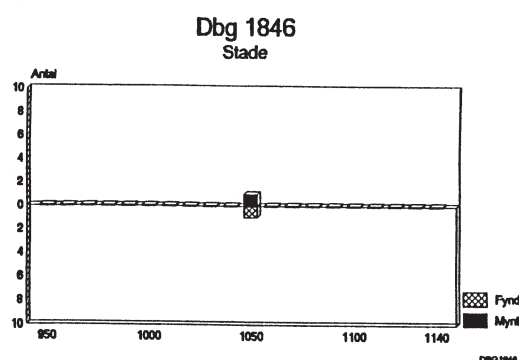
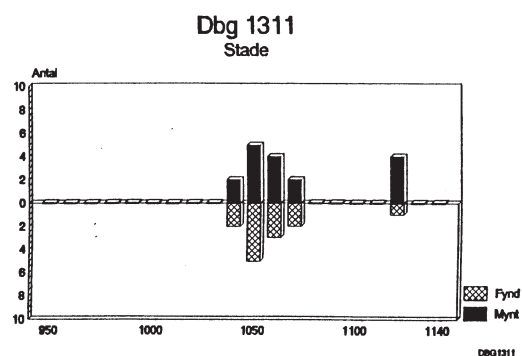
3.3.1.2. Absolut kronologi

Dbg 1612, 1613 och 1614 präglades av markgreve Lüder Udo II 1057-1082. Eftersom Dbg 1614 har ett religiöst motiv kan den vara frukt av fortsatt biskopligt inflytande på präglingen och kanske också präglats direkt efter den biskopliga präglingens perioden. Dbg 1614 skulle då vara den första typen som präglades av markgreve Lüder Udo II. I en skatt från Vossberg, Tyskland, t.p.q. 1083, finns ett ex som på beskrivningen bör vara ett Dbg 1613. Denna skatt skulle kunna datera Dbg 1613 till slutet av markgreve Lüder Udo II:s ämbetsperiod.

Typerna kan följaktligen ha präglats i följande ordning: Dbg 1614, Dbg 1612, Dbg 1613.

3.4. Anonyma mynttyper

Dbg 1311 och 1846 är troligtvis ej präglade i Stade.

3.4.1. Relativ kronologi

Dbg 1311 påminner om Hildesheim typen Dbg 718 som dateras till 1055 och det äldsta t.p.q. i Sverige är 1046. Ifall den skulle ha präglats i Stade är Lüder Udo I den troligaste myntherren. Dbg 1311 påminner även om Dbg 1274, men då Lüder Udo I:s mynt bär inskriften Udo Comes ser jag ingen anledning varför han plötsligt skulle prägla en typ med oläslig inskrift.

Dbg 1846 med inskrift om Johannesdöparen och ett motiv som påminner om Dbg 720, präglad av ärkebiskop Bezelin Alebrand, är troligtvis av biskoplig präglings. T.p.q. 1068 från samefyndet i Unna Saiva är inte tillförlitligt, då det troligtvis rör sig om ett offerfynd (munt. upp. Kilger). Dbg 2025 från Halberstadt, 1080, är den enda typ som visar ett liknande motiv på framsidan (en portal med ett ansikte i). Ifall det är knutet till Stade så är det via den biskopliga myntningen, men då de två tidigare typerna präglade av ärkebiskopen bär en inskrift med namnet Stade så tror jag inte att Dbg 1846 är en Stade typ.

3.4.2. Absolut kronologi

Dbg 1311 präglades någon gång under slutet av 1030-talet och början av 1040-talet. Jag är mer benägen att tro att den präglades i Hildesheim än i Stade. Dbg 1846 präglades innan, eller i början av 1060-talet.

4. KONTAKTERNA MELLAN STADE OCH SVERIGE

De Stademynt (med Stademynt menas nu de typer som klassificerats som sådana, nämligen: Dbg 1609, 1608, 1607, 1611, 1274, 720, 721) som finns i svenska silverskatter är bevis för kontakter med främst södra Sverige och Gotland. På Gotland är skatterna tidsmässigt (t.p.q.) ganska jämnt fördelade med 1-4 skatter per decennium från 990-1100-tal dock med en topp 1050-tal med 5 skatter. Det finns dock inte några Stademynt på Gotland i skatter med t.p.q. från 1020-talet. Det finns inte något belägg för att importen av tyska mynt skulle varit låg under 1010-20-talet. Tvärtom importeras både tyska och engelska mynt i stora mängder under denna period. Bl.a. Sachsenpfennige Dbg 1330 (munt. upp. Kilger). I hela Sverige finns dock bara 2 skatter med ett Stademynt vardera från 1020-tal. Det är Djuped skatten, Ån och Stige skatten, Me. Från 1010-talet finns två Stademynt i två skatter på Gotland. Denna avsaknad av Stademynt under 1020-talet kan bero på: (i) att greve Siegfried börjar prägla först på 1030-talet; (ii) att mynt av typen Dbg 1611 klassificerats som engelska.

Da de övriga landskapen har relativt få skatter med Stade mynt är det svårt att se något mönster. Om alla övriga skatter räknas som en grupp har 1060-talet en marginell topp med 3 skatter totalt. Majoriteten av Stademynten i depotfynd på Svenska fastlandet är alltså ett decennium senare än till Gotland.

Tanken att ett stort antal Stademynt kommit till Gotland ca 1040-50 och att en del av dessa sedan spreds vidare till svenska fastlandet har väckts av ovanstående resonemang, men det är omöjligt att dra någon slutsats med enbart Stademynten som grund. För att få belägg för ovanstående teori bör andra mynttyper, vilka också kan ha importerats via Gotland, ingå i undersökningen.

Hur mynten kom vikingarna tillhanda har diskuterats (Jonsson 1993: 205). De erhöles antingen via råder eller handel (Jonsson 1993: 207). Hypotesen att ett stort antal engelska mynt under 990-talet erhöles som gäld är svår att bevisa eftersom det inte finns något direkt samband mellan gälderna och silverskatterna (Jonsson 1993: 207). Huruvida de tyska mynten som förekommer i stort antal under sen vikingatid är resultatet av gäld är likaså svårt att säga.

Från Stade finns en dokumenterad vikingaräd år 994. Urkunderna ger olika versioner av händelsen. Men den röda tråden i samtliga källor är följande. Stade anfalls av pirater eller vikingar, som av Helmold von Bosaus identifieras som danske kung Sven (Bohmbach 1981: 15-16) (Appendix 3: Urkunder). Dessa tar gisslan bl.a. Heinrich den Godes lillebror Siegfried som måste ha varit relativt ung vid tillfället. Siegfried lyckas fly. Som hämnd för hans flykt skär man öron, näsa och händer av övriga gisslan och lämnar dem i hamnen.

Ifall gälden för denna gisslan erhöles i mynt var det någon av Heinrich den Godes typer Dbg 1609, 1607 eller 1608. De flesta skatterna med Dbg 1609 läggs ned 991-996, mynten förekommer dock under 1000-talet. För Dbg 1608 finns under 1000-1010-tal två mynt fördelade på två olika skatter samt ett mynt från 1090-tal. Dbg 1607 förekommer i största mängd under 1020-talet med två mynt i två skatter. Jag finner det därför troligast att gälden, om den erhöles i mynt, var av typ Dbg 1609 som finns i rikligast mängd. I fall räden utgått från Sverige är Gotland den troligaste platsen där typen förekommer i nio skatter. Vissa skatter med Dbg 1609 har ett t.p.q. som är tidigare än 994. Men då t.p.q. bara är en indikation om när skatten tidigast kan ha grävts ner så kan samtliga Dbg 1609 i svensk jord vara gäld från Stade 994. Piraternas ledare identifieras av en källa som kung Sven av Danmark, och ifall detta stämmer bör gälden ha hamnat i dansk jord. I så fall kan räden 994 inte kopplas till importen av Stademynt till Sverige.

För importen av övriga mynttyper från Stade finns det inte några skriftliga källor att tillgå. Därför kan mynten bara spegla huruvida kontakt förekom, och i vilken utsträckning.

Dbg 1611 som antagligen präglades 1030-talet av greve Siegfried finns i stort antal från 1047 därefter sjunker antalet. Kontakten kan antagas vara direkt eftersom präglings- import- och cirkulationsperiod bör ha kommit i följd.

Även under den biskopliga präglingen verkar präglings, import och cirkulationstid komma i tät följd. Dbg 720 och Dbg 721 förekommer inte i stor mängd i svenska skatter men majoriteten finns i skatter med t.p.q. 1050-tal för Dbg 721 och 1060-tal för Dbg 720.

Från Lüder Udo II:s ämbetsperiod finns inte några mynt i svenska skatter.

5. SAMMANFATTNING OCH TOLKNING

Sammanfattningsvis finns det bara skriftliga belägg för Stades mynträtt från 1038. Tidigare typer har lokaliserats till Stade av Dannenberg och Jammer. Präglingen i Stade går att följa med någorlunda säkerhet från 980-talet till början av 1080-talet. Samtliga typer präglade av grevarna av Stade är Æthelred efterpräglingar. Den biskopliga präglingen är otvivelaktig, men huruvida ärkebiskop Adalbert präglade några mynt för Stade är osäkert. Präglingen av greve Lüder Udo I:s typ Dbg 1610 speglar troligtvis en konflikt mellan honom och ärkebiskopen av Hamburg-Bremen angående rätten att prägla mynt. Under markgreve Lüder Udo II präglades med säkerhet tre mynttyper.

Från 990-talet till ca 1050 talet kan mynt ha importerats från Stade till Sverige i relativt stor mängd. Antalet Stademynt i skatter med t.p.q. från denna tid är 42 stycken. Majoriteten av mynt finns i skatter från 1040-1060-tal. och det är främst mynt av typen Dbg 1611. Mynt av biskoplig prägling har kommit in i landet fr.o.m 1039 och framåt. I och med att Lüder Udo II blir markgreve i Stade 1057 importeras inga mynt till Sverige.

Denna uppsats lämnar mig med följande frågeställningar:

- * Hur påverkade ärkebiskop Bezelin Alebrands förlämningsrätt greve Lüder Udo I:s pågående prägling?
- * Uppstod verkligen en konflikt mellan honom och ärkebiskopen p.g.a. detta eller fanns redan en konflikt som manifesteras i präglingen av Dbg 1610 och Dbg 721?

LITTERATURFÖRTECKNING

- Bohmback, J., 1981. *Urkundenbuch der Stadt Stade*, Hildesheim/Stade.
- Dannenberg, H. 1876. *Die Deutschen Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaiserzeit*, Berlin.
- Dannenberg, H. 1894. *Die Deutschen Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaiserzeit*, Zweiter Band, Berlin.
- Grote, H. 1877. *Stammtafeln*, Leipzig.
- Hatz, G. 1974. *Handeln und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit*, Lund.
- Hucke, R.G., 1956. *Die Grafen von Stade*, Stade.
- Jammer, V. 1952. *Die Anfänge der Münzprägung im Herzogtum Sachsen*, Hamburg.
- Jonsson, K. och Hårdh, B. 1986. 'Fyndet i Chiffonjen', *Report series No. 27*, Arkeologiska institutionen, Lunds Universitet.
- Jonsson, K. 1993. 'The routes for the importation of German and English coins to the northern lands in the viking age', *Fernhandel und Geldwirtschaft Beiträge zum Deutschen Münzwesen in Sächsischer und Salischer Aiet Ergebnisse des Dannenberg-kolloquiums 1990*, Kluge, H., Sigmaringen.
- Kjellgren, R. 1993. *Myntningen i Friesland under vikingatiden*, C-uppsats, Arkeologiska institutionen, Stockholms Universitet.
- Kluge, B. 1991. *Die Salier. Deutsche Münzgeschichte von der späten Karolingerzeit bis zum Ende der Salier*, Sigmaringen.
- Kluge, B. 1993. 'Bernward von Hildesheim und das Zeitalter der Ottonen', *Katalog der Ausstellung Hildesheim 1993, Band 1*. Hildesheim.
- Persson, C. 1992. *Engelska mynt i svenska skatter*, C-uppsats, Arkeologiska institutionen, Stockholms Universitet.
- Talvio, T. 1988. 'Angelsächsischer Einfluss auf norddeutschen Münzen des späten 10. und frühen 11. Jahrhunderts', *Commentationes Numismaticae*, Hamburg.

Muntlig information: Prof. Kenneth Jonsson och Christoph Kilger, Numismatiska institutionen, Stockholm.

Ett varmt tack till Christopher Kilger, Kenneth Jonsson och Gert Rispling som varit till stor hjälp under uppsatsarbetet.

APPENDIX 1: FYNDLISTA

Fyndort	TPQ	Mynttyper	Antal mynt
Näs, Up	1006	Dbg 1607	1
Stige, Me	1023	Dbg 1607	1
Djuped, Ån	1024	Dbg 1607	1
Lilla Kyrkebys, Go	1034	Dbg 1607	1
Grausne, Go	1051	Dbg 1607	1
Gudings, Go	1005	Dbg 1608	1
Kauparve, Go	1017	Dbg 1608	1
Gerete, Go	1099	Dbg 1608	1
Stora Klintegårda, Go	991	Dbg 1609	1
Gannarve, Go	993	Dbg 1609	1
Stora Haltarve, So	995	Dbg 1609	1
Reslöv, Sk	996	Dbg 1609	1
Digeråkra, Go	1002	Dbg 1609	3
Ytlings, Go	1003	Dbg 1609	1
Näs, Up	1006	Dbg 1609	2
Kännungs, Go	1018	Dbg 1609	1
Nygårds, Go	1038	Dbg 1609	1
Gandarve, Go	1047	Dbg 1609	1
Österby, Go	1079	Dbg 1609	1
Mannegårde, Go	1102	Dbg 1609	1
Sanda, Dr	1047	Dbg 1610	1
Äspinge, Sk	1047	Dbg 1611	3
Tystebols, Go	1047	Dbg 1611	1
Sanda, Dr	1047	Dbg 1611	9
Sigsarve, Go	1053	Dbg 1611	1
Stora Bjärs, Go	1055	Dbg 1611	2
Skålö, Dr	1056	Dbg 1611	1
Torp, Öl	1060	Dbg 1611	2
Lilla Vasstäde, Go	1067	Dbg 1611	1
Stale, Go	1070	Dbg 1611	3
Sibbenarve, Go	1079	Dbg 1611	1
Stora Haglunda, Öl	1084	Dbg 1611	1
Johannishus, Bl	1120	Dbg 1611	4
Änggård, Go	1084	Dbg 1274	1
Gannarve, Go	1120	Dbg 1758	1
Johannishus, Bl	1120	Dbg 1758	4
Sanda, Dr	1047	Dbg 721	1
Garde, Go	1053	Dbg 721	1
Stora Bjärs, Go	1055	Dbg 721	1
Liffride, Go	1070	Dbg 721	1
Johannishus, Bl	1120	Dbg 721	2
St. Södergatan, Lund, Sk	1039	Dbg 720	1
Skålö, Dr	1056	Dbg 720	1
Torp, Öl	1060	Dbg 720	1
Blacksta, Sö	1060	Dbg 720	1
Stora Haglunda, Öl	1084	Dbg 720	1
Kvarna, Go	1084	Dbg 720	1
Johannishus, Bl	1120	Dbg 720	5
Unna Saiva, La	1068	Dbg 1846	1
Hägdarve, Go	1046	Dbg 1311	1
By, Go	1048	Dbg 1311	1
Uppveda, Up	1051	Dbg 1311	1
Mickels, Go	1056	Dbg 1311	1
Käxås, Sm	1056	Dbg 1311	1
Stora Varbos, Go	1056	Dbg 1311	1
Skålö, Dr	1056	Dbg 1311	1
Torp, Öl	1060	Dbg 1311	1
Snauvalds, Go	1066	Dbg 1311	1
Fjälkinge, Sk	1068	Dbg 1311	2
Sibbenarve, Go	1079	Dbg 1311	1
Venngarn, Up	1079	Dbg 1311	1
Vivallen, Hr	1080	Dbg 1311	1
Johannishus, Bl	1120	Dbg 1311	4

APPENDIX 2: KRONOLOGI ÖVER STADEMYNTEN

Nr	Typ	Präglingsperiod	Antal mynt i sv. skatter	Äldsta t.p.q.	Yngsta t.p.q.	Myntherre
1	Dbg 1609	980-tal	15	991	1102	Greve Heinrich den Gode

2	Dbg 1608	980-990-tal	3	1005	1099	Greve Heinrich den Gode
---	----------	-------------	---	------	------	-------------------------

3	Dbg 1607	990-tal	5	1006	1051	Greve Heinrich den Gode
---	----------	---------	---	------	------	-------------------------

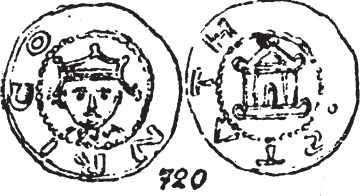
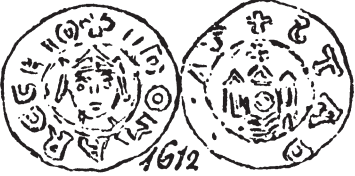
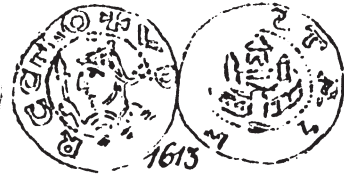

4	Dbg 1611	1030-tal	27	1047	1120	Greve Siegfried (Greve Lüder Udo I)
---	----------	----------	----	------	------	--

5	Dbg 1610	1040-tal	1	1047	1047	Greve Lüder Udo I
---	----------	----------	---	------	------	-------------------

Nr	Typ	Präglingstid	Antal mynt i sv. skatter	Äldsta t.p.q.	Yngsta t.p.q.	Mynter
6	Dbg 1274	?	1	1084	1084	Greve Lüder Udo I (?)
						
7	Dbg 721	1038-1045	11	1047	1120	Ärkebiskop Bezelin Alebrand
						
8	Dbg 720	1038-1045 (1045-1057)	6	1056	1120	Ärkebiskop Bezelin Alebrand (Ärkebiskop Adalbert)
						
9	Dbg 1614	1057- ca 1065	0			Markgreve Lüder Udo II
						
10	Dbg 1612	ca 1065-1072	0			Markgreve Lüder Udo II
						
11	Dbg 1613	ca 1072-1082	0			Markgreve Lüder Udo II
						

Bericht des Thietmar von Merseburg über die Eroberung und Zerstörung Stades durch die Wikinger.

Thietmar von Merseburg, Chronik, hg. v. W. Trillmich, IV, 25

Nachdem Gf Siegfried der Gefangenschaft der Wikinger entflohen war, drangen diese bei seiner Verfolgung in die nahe dem Ufer gelegene Burg Stade (urbem quae littori vicina stabat Stethu nomine) ein und suchten ihn überall. Als sie ihn nicht fanden, rissen sie den Frauen die Ohrringe ab und warfen am nächsten Tag die Geiseln mit abgeschnittenen Nasen, Ohren und Händen in den Hafen (portum).

Bericht Adams von Bremen über die Eroberung Stades durch die Askomannen.

Adam v. Bremen, Hamburger Kirchengeschichte, MGSS (rer. Germ.), ed. Schmeidler, S. 92–93; dt. Übertragung von J. C. M. Laurent, S. 76–77.

Eine Flotte von Seeräubern, Askomannen genannt, landet in Sachsen und verwüstet das Küstengebiet in Friesland und Hadeln. Gegen das die Elbe hinauf fahrende Heer sammeln die sächsischen Adligen ein kleines Heer und treten den Askomannen bei Stade, einem günstigen Hafen und Stützpunkt an der Elbe (oportunum Albiae portus et presidium), entgegen und werden vernichtend geschlagen. Die Gfen Siegfried und Dietrich und andere vornehme Männer werden gefangen genommen. Als Gf Siegfried entflieht, verstümmeln die Askomannen die vornehmsten der übrigen Gefangenen und werfen sie ans Land.

Bericht des Annalista Saxo über die Eroberung Stades.

MGSS VI, ed. G. H. Pertz, S. 639.

Die Söhne des Gfen Heinrich von Stade, Heinrich, Udo und Siegfried, treten den ihr Land verwüstenden Piraten zu Schiff am 23. Juni entgegen; im Kampf fällt Udo, Heinrich, Siegfried und Gf Ethelger werden gefangen. Hg Bernhard bietet Verhandlungen und Geldzahlungen für die Freilassung der Gefangenen an; nach Bezahlung des größten Teils der Summe werden Heinrich und Ethelger gegen andere Geiseln freigelassen. Siegfried gelingt die Flucht nach Harsefeld (ad civitatem suam Hersevelt dictam). Auf der Verfolgung besetzen die Feinde die nahe dem Ufer gelegene Burg Stade (urbem quae littori vicina stabat, nomine Stetu), suchen alle Winkel ab und reißen den Frauen die Ohrringe ab. Danach verstümmeln sie die Geiseln und werfen sie in den Hafen (in portum proicientes).

Helmold von Bosaus Bericht über die Eroberung Stades.

Chron. Slav., ed. Schmeidler, S. 92; Helmolds Chronik der Slaven, ed. J. C. M. Laurent (dt.), S. 35–36.

Der dänische Kg Sven sammelt eine Flotte und landet an den Ufern der Elbe und verwüstet das Küstengebiet von Hadeln bis nach Stade, einem günstigen Landeplatz für die elbabwärts fahrenden Schiffe (opportuna statio navium per Albiam descendentium). Daraufhin eilen die Gfen Siegfried und Dietrich und die übrigen Edlen den Dänen entgegen und greifen sie im Hafen von Stade an. Im heftigen Kampf siegen die Dänen und nehmen die Gfen und überlebenden Adligen gefangen. In der Nacht entflieht Gf Siegfried, die vornehmsten Geiseln werden verstümmelt und an Land geworfen.

Bericht des Albert von Stade über die Eroberung Stades durch die Wikinger.

Annales Stadenses, MGSS XVI, S. 325.

Der spätere Gf Siegfried, Sohn von Heinrich dem Guten¹, war von Seeräubern gefangen genommen, konnte aber als Mönch verkleidet in einem Fischerboot fliehen. Daraufhin verstümmelten die Seeräuber ihre Geiseln. Der Entflohene sammelte aber seine Verwandtschaft und besiegte die Seeräuber; die er lebend gefangen nahm, ließ er bei Stade (prope Stadium) in einem Ort, der später »Wargabor« genannt wurde, hängen.

¹ ein Irrtum Alberts, gemeint ist der Bruder Heinrichs.

